

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

Ա Մ Ո Ւ Փ Ո Ք Ր

(Տօն Ս. Թարգմանչաց վարդապետացն մերոց)

(ԻՆ. Տարեգաւթ Գոհակապետեան
Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վ. Ե. Կարողիկոսի)

«Զի էպէս եւ եմք ամալ փոքր եւ քուով յոյժ ընդ փոքուս սահմանեալ եւ գորութեամբ սկար եւ ընդ այլով յօյով անգամ նուանեալ քաղաւորութեամբ, սակայն բազում զործք արութեան գտանին զործեալ եւ ի մերմ աշխարհիս, եւ արժանի գրոց յիշատակիս: (Մ. ԽՈՐԵՆԱՅԻ)

ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ ԵՆՅԳՍՓՈՒՐԻՆ

Թամբա Գարալայ իր երկերէն մէկուն մէջ գլուխ մը կը նուիրէ Տանթէին և Շէյքսպիրին, ցոյց տալու համար այն բացառիկ նշանակութիւնը զոր տւին առնուք աշխարհի մշակոյթին համար, առաջինը իտալիոյ, իտալերէն լեզուի և իտալական մշակոյթի՝ իսկ երկրորդը Անգլիոյ, Անգլերէն լեզուի և Անգլիական մշակոյթի համար մասնաւորապէս:

Ան հաստատած էր Շէյքսպիրի մասին եղած գնահատանքէն.

Հակառակ այն թխուր վիճակին՝ ու հերոսի պատգամունքն ինկած է հինում, Եկաթեյ պէտք եմք քե մեզ մօտ իրապէս ի՞նչ. է եղած սա Շէյքսպիրը: Ո՞ր Անգլիացիներ զոր մեմք հասցուցինք մեր այս երկրին մէջ, որքա՞ն միլիոն Անգլիացիներ պիտի վրայ չապինք քան սա Սթանֆօրթի գիւղացին: Զկայ բարձրագոյն մեծութիւններու զուգորակ մը որ փոխարինէ զինք: Նա է մեծագոյն բանը զոր տուած ենք մեմք ցարդ, օտար ազգերուն մէջ մեր պատիւին համար, եւ մեր Անգլիական ընտանիքին՝ իբր գեղեցիկ զարդ մը: Ո՞րն է այն բանը զոր պիտի չուզէինք վրայ տալ քան քե զինք: Մօսածեցէք, եթէ մեզի հարցնեն. ով Անգլիացիք, ձեր Հնդկաստանի Կայսրութիւնը կու տա՞ք քե ձեր Շէյքսպիրը. պիտի ուզէիք երբեք չունենալ Հնդկական Կայսրութիւն մը, քե երբեք չունենալ Շէյքսպիր մը: Իրաւ որ ծանրակշիւ հարցում մըն է սաիկա: Պատգամական մարդիկ ան-

տուօս որ պիտի պատասխանէին պատգամական լեզուով. բայց մենք մեր կարգին պիտի չմղուէինք պատասխանելու. Հնդկական Կայսրութիւն կամ ոչ Հնդկական Կայսրութիւն՝ մենք չենք կրնար մնալ առանց Շէյքսպիրի: Հնդկաստանի Կայսրութիւնը պիտի երթայ մեր ձեռքէն օր մը որեւէ կերպով. իսկ սա Շէյքսպիրը չ'երթար. ան մեզի հետ կը մնայ մինչեւ յաւիտեան: Մենք երբեք չենք կրնար վրայ տալ մեր Շէյքսպիրը:

Այս բարձր գնահատանքը տնոր համար է որ Շէյքսպիր ինքնին կ'անձնաւորէ մշակոյթ մը, քաղաքակրթութիւնը Անգլիական:

ԳԵՏԻ ՊԱՏԿՈՐ

Մշակոյթը քաղաքակրթութիւն է:

Քաղաքակրթութեան պատմութիւնը գեթ մըն է, որուն զուրեւրուն վրայ զինուորներ եւ քաղաքացիներ կը կռուին, զնդակ եւ արիւն կը թափեն. մինչ գետի թուրքերուն վրայ ժողովուրդներ զուակ կը հասցնեն, տուն կը խնցնեն, զիտական ստեղծագործութիւն կ'ընեն, տիգրիսի մասին կը մտածեն, երաժշտութիւն եւ գրականութիւն կը գրեն:

ՈՒՆԻԿԱԿԱՆ ԳՈՒՐԱՆՔ

Այս պատկերացումը ճիշդ է: Վաղ ժամանակներէ ի վեր միլիոնաւորներ, ազգ, պետութիւն, ժողովուրդ կու գան ու կ'երթան: Անոնք որ տուն կը շինեն, սերունդ կը հասցնեն, ուսման և գիտութեան զարկ կու տան, անոնք մշակոյթ և քաղաքակրթութիւն կը ստեղծեն, և անով կ'ապրին, թէ իսկ թիւով փոքր և աշխարհագրական դիրքով ոչ նպաստաւոր երկրի մը գտնուին, ինչպէս են Հայն ու Հայաստանը: Իսկ այն ժողովուրդները, որ տուն չեն շիներ, ուսմունքով և գիտութեամբ չեն զարգանար, երբ մասնաւոր գնդակ և արիւն կը թափեն, աւեր ու կոտորած կը ստանան, անոնք իրենց ձեռքով նաեւ իրենց իսկ գերեզմանը կը փորեն, և ծով հասնող ջուրի պէս անհետ կը կորսուին ժամանակի ովկիանոսին մէջ:

Այսպէս են մարդիկ, որ իբր անձ կամ միւսեր երբեմն կոթակի պէս կը շահաւորեն, ամպի նման կը գոռան, կամ մինչև իսկ գարնան անձրեւին հետեւող ծիածանին պէս կը կամարանան հորիզոնին վրայ...

Ամէն կասկածէ վեր է անկեղծութիւնը, քաջութիւնն ու հայրենասիրութիւնը այն զինուորներուն, որ Նախօլէօնի դէմ կռիւի միջոցին ինքնաբերաբար կը նետուէին Շուսայանից (Schweidnitz) խրամատը, որպէսզի իրենց դիմակներու վրայէն իբր կամուրջէ անցնին ետէն հասնող զինակիցները՝ փրկելու համար պատիւը Ռուսաստանի:

Ամենակին կասկածելի չէ անձնուրաց նուիրումն ու հայրենասիրութիւնը այն բիւրաւոր միաժողովներուն, որոնք Բ. Աշխարհամարտին Ճափօնի կայսեր կամ Նոցիսա Հիթլերի անուանով այնքան կատաղի կռիւ մղեցին, դիմադրութիւն ցոյց տուին:

Բայց ասանք բոլորը մոռացութեան կց տրուին նայնիսկ պատերազմի հաշուարդարին, հաշտութեան հետեւող տասնամակնիկներուն...

Ասորական, Բաբելոնեան, Միջագետեան, Պարսկական, Եգիպտական, Յունական և Հռովմէական հին քաղաքակրթութիւնները չծնան ու չզարգացան միաժողովներու անձնուրացութեամբ, ոչ ալ վատահամբաւ բռնաւոր Ասուրպանիայի, Նաբուգոդոնոսորի, Դարեհի, Յաղակրտի, Գաբաբէսի և Պոմպէյի մը յաղթանակներով:

Մշակոյթներն ու քաղաքակրթութիւնը, հին թէ նոր, արդիւնք են ստեղծագործ և աքնալան աշխատանքի, յարատեւ երկունքի:

Մշակոյթի համար անհունօրէն մեծ է դերը և նշանակալից գործը Հոմերոսի՝ Յունաստանի մէջ, Ֆիրդուսիի և Խայնամի՝ Պարսկաստանի մէջ, Յերոնիմոսի՝ Բեթղէմի մէջ, Ս. Օգոստինոսի՝ Ափրիկէի, Տանթէի, Տաւինչիի, Ռաֆայէի և Միքէլ Անճէլոյի՝ Իտալիոյ, Շէյքսպիրի՝ Անգլիոյ և Էսխանի՝ Ամերիկայի մէջ:

«Թորովայնէ ընտրեալ» այս հանճարները ոչ միայն ազգային՝ այլև համաշխարհային դէմքեր են, կ'աղբին և կը ստեղծագործեն աճող մարդկութեան և բոլոր ժամանակներու համար: Անոնք քաղաքակրթութեան գետի թումբերուն վրայ արմատագած կը պտղաբերին, պատմութիւն կը շինեն, գիր և արուեստ կը մշակեն, դպրոց կը ստեղծեն, սերունդ կը

հասցնեն, աշխարհի հոգեւոր ու կենցաղական մակարդակը կը բարձրացնեն, ուստի ամէնուն սիրոյն և պաշտամունքին առարկայ կը դառնան:

ԱՅՈՒ ՓՈՔՐ

Աշխարհի մշակոյթի մեծերուն և մեծագործութիւններուն հանդէպ գնահատանք և պաշտամունք ունենալը մէկն է մեր ցեղին առաքինութիւններէն: Արժանիք մը որ կը մղէ Հայը իր սեպհական տեղը պատմութեան ընդհանուր քաղաքակրթութեան տարածքին, Մերը «Փոքր Ամուս» մըն է միայն, ըստ Խորենացիի ճշգրիտ պատկերացումին:

Թեւեւ մեկ փոքր ամուս մըն եմք, եւ քիւով փոքրեւոյ կարգին, եւ զօրութեամբ ալ օկար, եւ ցոս անգամ նուաճուած ենք քաղաքներով, սակայն բազմաթիւ աւերակա գործն կ'աւերուած են նաեւ միւր երկրի մէջ, եւ արժանի են գիրով յիշուելու: Թարգմանիչները հայոց քաղաքակրթութեան գետի թումբերուն վրայ, Ե. - ԺԲ. դարերուն ստեղծագործ և թարգմանչական նշանակելի գործ կատարեցին Ս. Սահակի առաջնորդութեամբ:

Անոնց կը պարտինք հայ տարուէնքին դիւար 404ին և սահղէն թարգմանութիւնը Աստուածաշունչին, որոնք խարխալ, ուղեցոյց, միջոց և ներշնչարան եղան հայկական ուրբոյ մշակոյթի մը ստեղծումին և զարգացումին, զանազան մարզերու մէջ:

Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի շնորհիւ բանիչի թափով սկսող հայ մշակոյթը աղբիւր եղաւ, զեռ դարձաւ, ամուս կայեց, յազեցնելու համար սերունդէ սերունդ մշակոյթի համար հայոց ունեցած քաղցն ու ծարաւը:

Հայոց աշխարհէն սկիզբ առնող Եփրատ և Տիգրիս գետերուն պէս հայկական մշակոյթը օրհնութիւն դարձաւ մեր բնաշխարհին չափովը գրացի և այլ ժողովուրդներու համար:

Թարգմանիչները հայկական մշակոյթի և քաղաքակրթութեան հետ ստեղծեցին նաև հայ քրիստոնէական ազգային ոգի, նոր հայկականութիւն մը, որ երթալով կ'ամէն ու կը զարգանայ:

ՄԷԿ ԱԿՆԱՐԿՈՎ

Հայկական մշակոյթը իր առանձնա-
յատկութիւններով կը տաղաւարուէ Հա-
յաստանեայց եկեղեցիի հովանիին տակ:

Հայոց փոքր Ածուին օրհնաւից բեր-
քերն են հայերէն լեզուն, այրուբէնքը,
Աստուածաշունչի սակեղէն թարգմանու-
թիւնը՝ զուգընթաց Յոյն դասական հեղի-
նականերու թարգմանութեան (առանց ու-
րուն անոնք կորսուած պիտի մնային
ընդհանուր մատենագրութեան համար),
հայկական ճարտարապետութիւնը, ման-
րանկարչութիւնը, գրչութիւնը, երաժշ-
տութիւնը: Ասոնց կարգին նաեւ ծաղկումը
ձեռագործ գեղարուեստներուն՝ խաչքար,
սակերչութիւն, ասեղնագործութիւն:

Հայ մշակոյթի կարկառուն դէմքերէն
Ս. Ստեփանէի զառ եկեղեցիին առանձինն
կը տօնէ միայն Ե. — ԺԲ. դարերուն փայ-
լած հետեւեալ դէմքերը, Ս. Թարգմանչաց
Վարդապետացի Մերոց անուան տակ:

Մեսրոպ Մառոց՝ աջ բազուկը Ս. Սա-
հակ Գարթեի, ստեղծիչը հայ այրուբէն-
քին, առաջին սառուցիչը հայերէն լեզուի
և հայ դպրոցի, հեղինակ և երգահան —
երգիչ ապաշխարութեան շարականներուն:

Յիլիս, հեղինակ Վասն Վարդանայի եւ
Հայոց Պատերազմին դիւցազնեղութեան,
Այսպիսեղութեան ձառին, Խրատք Միան-
ձանց, Տէրունական Աղօթից, Արարածոց,
Յետուայ և Դատաւորաց գիրքերու մեկ-
նութիւններուն:

Մովսէս Քերթով, Խորենացի, բանաս-
տեղծ, փիլիսոփայ, պատմահայր, հեղի-
նակ շարականներու, Հայոց Պատմութեան
աւանդական ծագումէն մինչև Արշակուն-
եաց դահին կործանումը (428 Յ. Ք.):
Անոր կը վերագրուին Պատմութիւն Հոգ-
ւոց Վանքի Պատկերին, Հռիփփոմեանց
Ներքող և Գիրք Պիտոյից, գուցէ նաեւ
Աշխարհացոյց և Կալիսթենէի Պատմու-
թիւն Մեծին Աղեքսանդրին:

Դաւիթ Անյայր Ներգիմացի, Հաբացի,
փիլիսոփայ, գիտնական, իր երկաթիբու-
թիւններն են՝ Սանձանք Իմաստասիրու-
թեան, Վերլուծութիւն Ներածութեան
Գործերի, Ստորագութիւնք Արիստոտէ-
լի, Մեկնութիւն Ստորագութեանց Արիս-
տոտէլի, Պէրիարմէնիոս Արիստոտէլի,

Թուղթք Արիստոտէլի, Ներբողներ Սուրբ
Մնեղեան և Ս. Խաչի:

Գրիգոր Նարեկացի (+ 1010), մեծա-
գոյն հայ միսթիք, հանճարեղ բանաստեղծ,
Դրած է Նարեկը, Ոլլեբեղլուքիւն՝ Ի խորոց
Սրտից Խօսք ընդ Աստուծոյ, Մեկնութիւն
Երգ Երգոցի, Ներբողներ՝ Ապարանից Ս.
Խաչի, Առաքելոց, Ս. Աստուածածնի և
Ս. Յակոբ Մծրնայ Հայրապետի, Դանձեր՝
Խաչի, Եկեղեցւոյ և Ս. Հոգւոյն, տաղիւր
և մեղեդիներ:

Ներսէս Կլայեցի՝ Շնորհալի (1102-73),
Թագն ու պսակը Արծաթի Դարու, բանաս-
տեղծ, երաժիշտ, երգահան, մեկնիչ, գոր-
ծիչ, դիւանագէտ և բարեկարգիչ: Իրեն
կը պարտինք մեծամասնութիւնը ժամա-
գիրքի ընտրեցւոյն երգերուն և աղօթք-
ներուն, Հաւատով Խոստովանիմք, Ս.
Վարդանանց ճնորհարաջը և «Արիաց-
եալքը և այլ շարականներ, Մեկնու-
թիւններ Ս. Մտթէսի և Կաթողիկոսոյ,
Ողբ Եղեսիոյ, Յիսուս Որդի — որուն
ամփոփումն է «Այսօր անճառք — Վի-
պասանութիւն — տաղաչափիւր ամփո-
փումը հայոց պատմութեան —, Հանելուկ-
ներ, Յաղագս Երկնից և Զօրեանց, և
այլ գործեր, ամէնքն ալ ընտիր հայերէ-
նով, ամէնքն ալ լայն տեղ և ծաւալ գտած
իր հայրապետական գլուխ — գործոց Ընդ-
հանրակց թուղթին պէս, որ ԺԲ. դարէն
ի վեր իբր ուղեցոյց և օրինակ կը ծառայէ
եկեղեցական, դաւանական, միջեկեղեցա-
կան, բարեկարգական և կարգապահական
հարցերու և յարաբերութիւններու:

Մեր տօնիլի թարգմանիչ սուրբ վար-
դապետներուն անուններուն և միայն
մատենագրական վաստակին ցուցակային
թուուցիկ այս թուումը բաւարար է գա-
ղափար մը կազմելու անոնց ինքնութեան
և մեզի ձգած դրուստ փառանքի մասին:

Նշենք թէ մատենագրական այս շա-
րոցին ամենէն անգին և փայլուն գոհա-
րներն են հայերէն լեզուն, այրուբէնքը,
Աստուածաշունչի սակեղինի թարգմա-
նութիւնը, Եղիշէն, Խորենացիի, Նարեկը,
Ժամագիրքը, Շարականը և, որոշ պա-
րագաններու համար, Ընդհանրականը:

Ասոնց իւրաքանչիւրը մէյ մէկ քանի
է անկորնչական, մէյ մեկ բարձի գիրք

գործածական, որ Աւետարանի կողքին սերունդէ սերունդ հոգեկան սնունդ ջամբած է մեր նախնիքներուն, ուստի և Ս. Գրքի պէս առարկայ դարձած անոնց սիրոյն և հոգածութեան, որպէս աղբււր կրօնական մտքուր ներշնչումի և ազգասիրական ապրումի:

Այս գլուխ-գործոցները անմիջական օգուտէ դատ օտարներուն մօտ ալ ճանաչումէ գտած հայկական ճարտարապետութեան, երաժշտութեան, մանրանկարչութեան և ձեռագործ արուեստներուն հետ կը կազմին առանձնաշատկութիւնը մեր փոքր օժոյթին, որ աշագորտ անդ էր կը գրաւէ ընդհանուր քաղաքակրթութեան և մշակոյթի համատարած անդատանին մէջ:

ԱԶԳ ՍՈՒՐԲ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԻՍ ՍԵՊԼԱԿԱՆ

Եւայց իսկ ընթերցել մըն եւ, քաղաւորական քաղաքացիական մը, սուրբ ազգ մը, ժողովուրդ մը սեպական ոստայութեամբ, որպէսզի ճշակեմ հրաւիրութիւններն Անոր՝ որ խաւարեմ կոչեց զանգ իւ սեմն-չելի լոյսին» (Ա. Պետ. Բ. 9):

Փոքր Ասիոյ նորագործ համայնքներուն ուղղութեամբ Պետրոս Առաքելի այս խօսքը կրնայ պատշաճիլ հայ ժողովուրդին ալ, որ Թարգմանչաց լուսաւորչական գործունէութեամբ, կոնակ կը դարձնէ ազգայնական և հեթանոսական խաւարին, և Քրիստոսի լոյսէն առաջնորդուած՝ կ'օգտագործէ Աւետարանը իբր փրկութեան լուստակ, Ե. դարէն առիւն զինք նուաճող բազմազգի հորդաններու դէմ, որոնք իրարու ետեւ կը խուժեն մեր երկրի, կը արորեն մեր ստացութիւնները, բայց երբեք չեն կրնար տիրապետիլ մեր սեպական հոգիին, որ ինչպէս վարդապետաց օրով, ամէն անգամ որ հարկ լինի, վճարեալութենէ կը յայտարարէ:

Եթայսմ հուսացոյ զանգ ոչ ոք կարող է խախտիլ, ոչ հրեօտակի եւ ոչ մարդիկ, ոչ սուր, ոչ հուր, ոչ ջուր, ոչ ամենայն զինք եւ եմ դառն հարուած: ... Ի քեմ օսնցմն եւ ի մէնջ յանձնաւորիւնք, սուր քո եւ պարանոց մեր: ... Զի ոչ երբ ընդ մարդոյ է ուխտ հաւատոց մերոց ... այլ անլուծութեամբ ընդ Աստուծոյ, որում չիք հնար քակ-

օն եւ ի բաց ելանել, ոչ այժմ եւ ոչ յապա եւ ոչ յաւիտեանս եւ ոչ յաւիտեանս յաւիտեանք» (ԵԼԻՇԷ, Բ. Յեղանակ):

Հայուն ընտիր ցեղ, սուրբ ազգ և սեպական նկարագրով ժողովուրդ մը լի-նելուն գիտակցութիւնը, որ ոգի է և կեանք, կը ծնի, կը յայտնուի հայ մշակոյթին հետ, և կը զարգանայ անոր զուգընթաց, հայոց ծաղկալից փոքր օժոյթին մշակութեամբ և պահպանութեամբ:

Ծանօթ են հայ կեանքին փոթորկալից վիճակը, Արշակունեաց, Բագրատունեաց և Ռուրիկեանց հարստութիւններուն կարճ կեանքը, հայկական իշխանութիւններու և միլիթութիւններու անփառունակ վախճանը, հայ ժողովուրդին հայրենի հողին վրայ և օտար աստղերու տակ պարզած պառակտումները՝ տեղական, պետական, աւատական, աշխարհաբանական, դաւանական, կոռուպցիական և այլ շեղաւորութիւններով:

Բայց իրողութիւն է որ, հակառակ այս տխուր երևոյթներուն, աշխարհով մէկ ցրուած հայերը իրենք զիրենք հայ կը զգան և կ'աշխատին հայ ուրիշ: ...

* *

Ամէն հայորդու ինքզինք հայ զգալու և հայութեան մաս կազմելու այս երևոյթը բնական է: Անկիւն ձայնն է մեր արիւնին, մեր աւանդութիւններուն: Ան Ս. Աւետարանին լոյսով և հայեցի դաստիարակութեամբ զմեզ ամէնքս կը կապէ և կը միացնէ իրարու: Անկիւն նշան մըն է թէ հայը, ուրիշ ինչ պիտակ ալ որ ունենայ, հայ է, մէկ՝ ցեղով, մէկ՝ ազգութեամբ, ուրոյն ժողովուրդ մը՝ սեպական ստացութեամբ և նկարագրով:

Մեր մէնուս մէկուժ իւնը կամ միու-թիւնը թաքուն՝ կ'արտայայտուի հայկական ոգիով՝ ճառագայթումը հայ մշակոյթին: Այս իրողութեան դէմ յանդիման՝ մենք ալ մեր կարգին Գարայիլ հետեւողութեամբ կրնանք ըսել:

Հայկական աշխարհիկ պետութիւն կամ ոչ, հայկական հարստութիւն կամ ոչ, մերն են հայ լեզուն, հայերէն այբուբենը, Աստուածասունչի ոսկեղեն քաղաքները,

Մերն են Սահակ, Մեսրոպ, Սյրեք, Խորենացի, Նարեկ սյրի, Եւրովայի քարգմանիչ ւարդապետները: Մեծի ուսիս հայ-ֆրիստետայ չեն կրնար մեալ, չեն կրնար ապրիլ առանց մեր սխալեցեալները քարգմանիչներուն, առանց հայ մեակոյթին:

Արդար և փրկարար են Ս. Թորգմանչաց և անոնց թողած ժառանգութեան մասին այսպիսի գնահատական վերաբերմունք, մանաւանդ արտասանմանի հայութեան համար, որուն կը պակսին հայրենի հողին և պետութեան կուռնանները:

Հայաստանի այցելուները և այլ կողմակերպութիւններ ըստ կարելոյն կը ջանան վառ պահել Աւետարանին լոյսը և հայրենի արքութիւնները՝ լեզու, ծէս, գիր, աւանդութիւն, սովորութիւն: Բայց այսքանը բաւարար չէ մեր գոյութիւնը ապրումիւ համար: Անհրաժեշտ է առաւելագոյն չափով գործցնել այդ ճիգերը և հաւաքարար ունենալ կարլայլեան նախանձախնդրութիւն մը:

Քաղաքական, ընկերային և նիւթական հարստութիւնները անցաւոր են: Մեր օրով իսկ Անգլիա կորսնցուց Հնդկաստանը: Իտալիա չկրցաւ պահել Լիպիան ու Եթովպիան: Ֆրանսա վրայ տուաւ Թունիզիան և Ալճէրիան: Բայց այս երեքն ալ կ'ապրին և կ'իշխեն շնորհիւ Շէյքսփիրի և Նեպոլի, Տանթէի և Տաւրինչիի, Փասքալի և Հիւկոյի:

Մեծ ազգերուն և քաղաքակրթութիւններուն հետ բաղդատութեան եզրեր չեն հայ ժողովուրդն ու մշակոյթը, քանի որ Խորենացիին ըսածին պէս նուազ է մեր թիւը, աննպաստ է մեր դիրքը, փոքր է մեր մշակոյթը: Այսու հանդերձ աշխարհի կրնար անգիտանալ կամ անտեսել զմեք, վասնզի Ռեզոլուսի ֆալգոնդուրիւնցեալ կասարուած են նաեւ մեր երկրին մէջ, եւ արժանի՝ զիրով յիշատակութեան: Խորենացիին ակնարկած և մեր երկրին մէջ կատարուած արիական գործերը առաւելապէս հոգեկան են և մշակութային:

Սուրբ Թորգմանչիները ի պաշտօնէ և իրաւ հոգեւորականներ են — կոթողիկոս, եպիսկոպոս, վարդապետ, քահանայ և ուսուցիչ:

Անոնց պէս քրիստոնէական մտայնութիւն և դաստիարակութիւն ունին իրենց ժամանակակից աշխարհականները — իշխան, զօրական, քաղքենի և շինական, մինչև Ժ. Գորոս վերջերը:

Ամէնքն ալ կը գնահատեն հոգեւոր արժէքները, սերտօրէն կը գործակցին, իրարու հետ կը մրցին ըստ կարի իրենց լուծման ձգելու Տիրոջ գանձանակին մէջ:

Անոնք, հակառակ ժամանակներու շարունակեան և արհաւիրքին, հակառակ կեանքի պայմաններու խտտութեան, աշխատանքի և նուիրումի օգիւծ ազգութեան, սիրով կը ղինուորին, կամուր պահակ և մշակ կ'ըլլան, թումբ կը կանգնեն, քրտինքով կ'ոռոգեն, արիւն-արեցունքով կը պարարեն հայոց այգին, որպէսզի թշնամին չաւրէ զայն, որպէսզի առատ լինի բերքը վաստակին, որպէսզի հայու սեղանը բաց լինի, նշխարն ու բաժակը անպակաս, իւղն ու խոնկը անընւազ, Ա. Բ. Գ. ի տախտակն ու քերականը պատրաստ, որպէսզի հայը շարունակէ ապրիլ և ստեղծագործել իբր ճաղգ սուրբ, ժողովուրդ սեպականն:

Ոչ մէկ խօսք այս նպատակներուն վսեմութեան և զեղեցկութեան դէմ: Մերն ալ են անոնք: Մենք ալ կը հասնինք անոնց Աստուծով՝ եթէ շարունակենք Ս. Թորգմանչաց օգիւծ աշխատիլ և զոհաբերել, եթէ հաւատարմ մնանք Աստուծոյ հետ վարդանանց կնքած ուխտին անլուծանելի, եթէ մտիկ ընենք և դրոպան արձագանք տանք Խ. Նարայէի գրիչով մեզի ուղղուած արբաղան կոչին:

Հայ ապրիմի, եղբարի, մարդկութեան մէջը. Հայ կնիկի է մեզ պատմութեան կըր. Հայ անուամբ գմեղ կ'ողջունեն երկիմի. Եղբարի, հայ ապրիմի:

Պրոֆ. Նիլ Եւր

ԶԳՈՆ ԵՊՍ. ՏԷՐ - ՅԱՎՈՐԵԱՆ